

Canan CÜRGEN

Müze Uzmanı-Sait Faik Abasıyanık Müzesi Yöneticisi

**Bu yazı Haziran 2014 tarihinde Güvenlik Yönetimi dergisinde yayımlanmıştır.*

ACİL DURUM: MÜZE GÜVENLİĞİ

Son on yılda Dünya depremler, seller, tsunamiler, iç savaşlar ve terör eylemleri, kasırgalar, nükleer patlamalar ve benzeri pek çok afetle karşı karşıya kalmış, maddi ve manevi ağır hasarlar, büyük can kayıpları yaşanmıştır. Deprem kuşakları üzerinde bulunan ülkemizde de yakın geçmişte çok büyük ve yıkıcı iki deprem yaşanmıştır.

Müzeler açısından baktığımızda durum “afet” olarak nitelendirilen doğa ve insan kaynaklı tehditlere karşı alınabilecek tedbirleri planlamak ve uygulamaya her an hazır olmaktır. Müzebilim alanında “Önleyici Koruma” adı altında yürütülen “Acil Durum Planmaları”; deprem, sel, terör eylemleri, iç savaş ve benzeri afetlerin yıkıcı etkisinin hafifletilmesinde, olası tehlikelere karşı önceden hazırlıklı olmak noktasında büyük önem taşımaktadır. Doğru bir planlama ve durum tespiti, karşılaşılabilecek olan olası bir tehlikeyle başa çıkmanın temel hareket noktasıdır.

Müzelerin temel varlık nedeni olan kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından önemli bir gereksinim olan Müze Güvenliği, doğa ve insan kaynaklı tehlikelerin her an bilincinde olarak yapılması gereken Acil Durum Planlamaları kapsamında ele alınmalıdır. Müzelerin, geçmişin bilgisini bugünle birleştirip geleceğe taşımak noktasındaki temel misyonlarından hareketle, kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin müze ve koleksiyonlarının fiziksel sürdürülebilirliği açısından da sağlanmasının gerekliliğine dikkat çekmek, bu yazının hareket noktasını oluşturmaktadır.

Acil Durum

Acil durum, yıkıcı, harap edici olabilmekle birlikte, yerel ölçekte baş edilebilecek boyutta olan tehlikeli olaylardır. “Acil durum”, can ve mal korumak, halkın sağlığını ve emniyetini güven altına almak veya herhangi bölgedeki herhangi faciayı önlemek üzere devletin söz konusu bölgedeki yerel çabalara destek vermesini gerektiren durumdur. Acil Durum(Kriz Hali); “Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü ile milli hedef ve menfaatlere yönelik hasmane tutum ve davranışları, Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik dış tehditlerin, yaygın şiddet hareketlerinin, tabii afetlerin, büyük yangınların, iltica ve büyük nüfus hareketlerinin ayrı ayrı ve birlikte vuku bulduğu halleri tarif eder.”¹

Ülkemizde Ulusal Acil Durum Yönetimi, 27851 sayılı Resmi Gazete'nin 2011 tarih ve 1377 sayılı kararı ile yürürlüğe giren Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği uyarınca Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından sevk ve idare edilmektedir. Söz konusu yönetmelikte “Acil Durum: Toplumun tamamının ya da belli kesimlerinin normal hayat ve

¹ Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği, 9/1/1997, No: 22872

faaliyetlerini durduran ya da kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olaylar ve bu olayların oluşturduğu kriz hali² olarak tanımlanmaktadır.

Afet

Gündelik yaşantımızda birey ve toplum olarak, maruz kalabileceğimiz ve sebep olabileceğimiz, yaşamımızı tehdit eden pek çok tehlike ile karşı karşıyayız. Söz konusu tehlikelerin niteliği ve etkisi tehlikenin afet olup olmadığına dair sınırları belirler. Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü'nde *"Afet: Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım"* ifadesiyle nitelenmiştir.

Afetler itfaiye ya da polis gibi tek bir birimin başa çıkamayacağı, büyük insan kaybına ve ekonomik kayba neden olan ve kriz durumu gerektiren tehlikeli olaylardır. "Büyük afet" ülkenin herhangi bir yerinde oluşan ve büyük hasara neden olarak büyük afet yardımı gerektiren facialar(kasırga, hortum, fırtına, sel, tsunami, deprem, volkanik patlama, heyelan, kar fırtınası ya da kuraklık) veya sebebi ne olursa olsun bağımsız olarak, herhangi bir yangın, sel ve patlama olarak tanımlanmaktadır.

Afetler genellikle doğal afetler ve insan kaynaklı/teknolojik afetler olmak üzere iki ana başlıkta gruplanır. Seller, depremler, şiddetli fırtınalar, söndürülmesi çok zor yangınlar doğal afetler için başlıca örneklerdir. Teknolojik ve insan kaynaklı afetler için ise; tehlikeli maddelerin saçılması, uçak kazası, terörizm gibi başlıca örnekler sıralanabilir. Söz konusu afetlerin ortaya çıkışı ve yol açtığı etkilerin ortadan kalkması zaman alır. Bazı afetler diğerlerini de etkileyebilir. Örneğin deprem doğal gaz boru hatlarının zarar görmesine ve dolayısıyla yangın çıkmasına sebep olabilir.

Afetler genellikle doğal afetler ve insan kaynaklı/teknolojik afetler olmak üzere iki ana başlıkta gruplanır. Seller, depremler, şiddetli fırtınalar, söndürülmesi çok zor yangınlar doğal afetler için başlıca örneklerdir. Teknolojik ve insan kaynaklı afetler için ise; tehlikeli maddelerin saçılması, uçak kazası, terörizm gibi başlıca örnekler sıralanabilir. Söz konusu afetlerin ortaya çıkışı ve yol açtığı etkilerin ortadan kalkması zaman alır. Bazı afetler diğerlerini de etkileyebilir. Örneğin deprem doğal gaz boru hatlarının zarar görmesine ve dolayısıyla yangın çıkmasına sebep olabilir.

1. Doğal Afetler

a) Meteorolojik ve Sismik:

- Fırtınalar ve tayfunlar da dâhil olmak üzere, binalarda hasara ve çökmelere, dikey ve yüksek yapı ve doğa varlıklarının düşmesine neden olan şiddetli rüzgârlar, çok miktarda kar ve bunların sonuçları, toprak kaymaları, çığ düşmesi, hava sıcaklığında ve nem oranında ani ve aşırı değişiklikler.
- Fırtına ve depremlerle bağlantılı olarak, nehir ve barajların taşması, kıyısız erozyon ve çökmeler, binaların çökmesi ve hasar görmesi, tsunamiler.

² "Afet ve Acil Durum Merkezileri Yönetmeliği (1377 S.K.)", **Resmi Gazete**, 27851 (Şubat 2011):1-5

b) Volkanik:

- Patlama, lav akıntısı, yangın, kül yağmuru,
- Volkanik patlamanın neden olduğu depremler,
- Boğucu ve zehirli gazların açığa çıkması sonucu oluşan zehirlenmeler.

2. İnsan Kaynaklı Afetler

İnsan kaynaklı/teknolojik afetler daha değişken ve karmaşıktır. Bu tür olaylar yedi alt bölümde toplanabilir:

- Barajların yıkılması veya belirli yerlerden çatlama,
- Kazara veya kundaklama ile olabilecek yangınlar,
- İç karışıklıklar(ayaklanmalar, isyan sonucu çarpışmalar),
- Tehlikeli maddelerle ilgili kazalar(ulaşım bağlantılı olanlar),
- Tehlikeli madde riski(kimyevi madde dökülmesi ve saçılması, kirlilik),
- Feci yokluk(enerji ve malzeme yokluğu)
- Terörizm(ulusal, uluslararası, bölgesel, kimyasal, nükleer, biyolojik)

Bu tehlikeler müze ve içindeki koleksiyonlar için ne kadar büyük bir risk teşkil ediyorsa müze personeli ve ziyaretçileri için de ok dar büyük bir risk oluşturduğu unutulmamalıdır.

Çok sık meydana gelen düzenli olaylar, hatta gerçek ve potansiyel etkileri açısından “küçük” olarak değerlendirilenler, önceden tahmin edilebilirler ve acil durum planlama sürecinin bir parçası olarak kolayca tanımlanabilirler. Ancak uzun bir zaman dilimi içinde ve düzensiz olarak meydana gelen riskleri planlama sürecine katmak çok daha zordur. Ayrıca müzelerin ve özel koleksiyonların, arşiv ve kütüphanelerin özel karakteri nedeniyle; ciddi bir depremin ya da selin elli yılda bir meydana gelme riski, ticari binalar için kabul edilebilir bir risk olarak görülebilirse de, benzersiz koleksiyonlar ve sanat eseri olarak kabul edilen yapılar için hiçbir şekilde kabul edilemez olduğu anlamına gelmektedir.

Öngörü ve Planlama

Öngörü ve planlama, bir acil durumun afete dönüşmesini engelleyebilir. Müzelerde acil durum planlarının yapılması ve uygulanması, insanlarda yaralanmayı ve koleksiyonlarda oluşacak hasarı asgariye indirebilir. Bu bağlamda müzelerin karşı karşıya kaldığı doğal ve insan kaynaklı afetler ile söz konusu afetlerden doğabilecek tehlikelere karşı ne tür önlemler alınabileceği, “Müzelerde Acil Durum Yönetimi”nin konusudur.

Acil Durum Yönetimi

Acil Durum Yönetimi, toplumların tehlikelere karşı hassasiyetlerinin azaltılması ve afetlerle başa çıkabilmeleri için gerekli sistemleri kurmakla görevli bir yönetim fonksiyonudur. Tehlike

ve afetlerle başa çıkabilecek kapasitenin sağlanmasıyla, güvenli ve hassasiyetleri daha düşük toplumların oluşmasına gayret eder. Terörizm hareketleri, doğa kaynaklı afetler ve diğer insan kaynaklı afetlerin tehdidi nedeniyle toparlanma, zarar azaltma, hazırlık, müdahale kapasitesini geliştirmek, sürdürmek ve oluşturmak için gereken bütün faaliyetleri bütünleştirerek ve koordine ederek toplumlara korur.

Acil durum yönetimi İlkeleri:

1. Kapsamlı – acil durum yöneticileri afetler ile ilgili tüm etkileri ve tüm paydaşları, tüm safhaları, tüm tehlikeleri dikkate alırlar.
2. İlerlemeye açık – acil durum yöneticileri afetlere karşı esnek ve dirençli toplumlar oluşturmak için hazırlayıcı ve önleyici hususları ele alır ve gelecek afetleri önceden sezerek eyleme geçerler.
3. Risk odaklı – acil durum yöneticileri kaynakları ve öncelikleri tahsis ederken sağlam ve geçerli risk yönetim ilkeleri (tehlikelerin belirlenmesi, risk analizi ve etki analizi) kullanırlar.
4. Bütünleşik – acil durum yöneticileri toplumun tüm unsurları ve hükümetin ve yönetimin tüm seviyeleri arasında birleşme çabalarını garantiye alırlar.
5. İşbirliğine açık – acil durum yöneticileri iletişimi tesis edip kolaylaştırmak, ortak karar oluşturmak, takım ortamını savunmak, güven ortamını cesaretlendirmek için bireyler ve örgütler arasında samimi ve sınırsız bir ilişki yaratır ve sürdürürler.
6. Koordineli – acil durum yöneticileri ortak bir amaca ulaşmak için bütün ilgili paydaşların faaliyetlerini senkronize ederler.
7. Esnek – acil durum yöneticileri afet problemlerini çözerken yaratıcı ve yenilikçi yaklaşımlar kullanırlar.
8. Profesyonel – acil durum yöneticileri eğitim, öğretim, çalışma, tecrübe, etik uygulama, kamusal önderlik ve sürekli ilerlemeye bağlı bilgi kaynaklı yaklaşıma ve bilime değer verirler.³

Acil durum yönetimi dört evreden oluşur. Ancak bu dört evre bazen çakışabilir, bazen de aynı anda yürütülmesi gerekebilir. Bu durum, evreler arasındaki kesin ayrımı zorlaştırabilir ancak kavram olarak bu dört evrenin kullanılması yararlıdır.⁴ Söz konusu hazırlıklar için yapılması gereken temel çalışma ise Acil Durum Yönetim Planı hazırlamaktır. Acil durum planı, olası tehlike ile yüz yüze gelmeden önce, tehlikenin türüne göre alınacak önlemlerin belirlenmesi ve zararın azaltılması için uyulması gereken hareket planıdır.

Müzelerde Acil Durum Yönetimi

³ FEMA(FEMA-Federal Emergency Management Agency) Emergency Management Higher Education Conference 10th Annual Emergency Management Higher Education Conference- June 4-7, 2007, Emmitsburg-Maryland USA

⁴ age, 12.

Toplumun tamamını ya da bir bölümünün normal hayat ve faaliyetlerini durduran ya da kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren kriz hali, müzeler ve koleksiyonlarının fiziksel sürdürülebilirliği açısından değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Olası bir kriz halinde müzelerde uygulanabilir acil durum planlarının yapılması, müze personelinin yaralanma ve koleksiyonların zarar görme olasılığını asgariye indirilebilir. Bir müzede acil durum planı hazırlarken, yapılması gereken ilk işlerden biri riskin kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesi, özellikle geçmişte yaşanmış, tehlike içeren olayların sıklığının araştırılması ve bunlara dayanılarak bir Risk Değerlendirmesi Taslağı hazırlanmasıdır. Potansiyel riskin sıklığı ve tahribatı için göz önünde bulundurulması ve değerlendirilmesi gereken olasılıklar yelpazesi, yukarıda sözü edilen riskler içinden tehdit unsuru olanlar tespit edilerek, bu tespite göre gruplanmalı, acil durum planı bu eksen üzerinde oluşturulmalıdır.

Sonuç

Toplumların kültür mirasını korumak, belgelemek, sergilemek ve eğitime katkı vermesini sağlamak suretiyle varlık nedeni koleksiyonların bilgisini topluma ulaştırmak olan müzelerin güvenliği, parçası olduğu toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısının oluşum ve var oluş biçimiyle doğrudan ilgilidir.

Yönetimsel açıdan devletin koruma ve denetiminde ya da vakıf, şirket, üniversite ve benzeri kurumların varlıklarıyla sürdürülebilirliği teminat altında olan ve kamu yararını önceleyen, kâr amacı gütmemesi gereken kültür kurumları olan müzelerin güvenliği; bulunduğu ülkenin, kentin, sınırları içinde olduğu yerel yönetimin, bağlı bulunduğu yapının yönetim zincirinin ve kendi iç yönetiminin de dahil olduğu bütünlüklü bir perspektifle ele alınmak durumundadır.

Güvenlik açıklarının belirlenmesi, ihtiyaçların güncellenmesi ve savunmasının güçlendirilmesi, sürekli güncelenen ve uygulanabilir, reel acil durum planlarının tatbik edilmesi ile mümkündür.

Müze zamanı bölen, yakınlaştıran, durduran sergilemeleriyle koruduğu kültürlere yakından bakmamızı sağlarken unutulmaması gereken gerçek, zamanın akmaya devam ettiğidir. Bu nedenle güvenlik, tüm bileşenleriyle her an bir tehdit varmışçasına hazırlıklı ve planlı olmayı gerektirir.

1. 12 Nisan 2003, Irak Ulusal Müzesi. Irak'ın işgalinden sonra yağmalanan Irak Ulusal Müzesi'nden bir görüntü. Fotoğraf: Jerome Delay / AP

2. 2013 yılında Mısır'da devlet başkanı Mursi'ye karşı başlatılan isyan'dan sonra Mısır Ulusal Müzesi'nde geniş çapta bir yağma ve talan yaşandı. Fiona Keating/International Business Times

3. Irak Ulusal Müzesi, 2003. Fotoğraf: Ramzi Haidar/AFP/Getty Images

4. Fotoğrafta görülen boş alan, Fransız sanatçı Henri Matisse'in eseri olan bir resmin 16 Ekim 2012 tarihinde Rotterdam Kunsthall Museum'dan çalındığının resmidir. Fotoğraf: Robin Utrecht/AFP